

” Een levenslied beschrijft vaak de levensloop van iemand die geteisterd wordt door ongeluk. Het valt op dat dit soort liederen meestal geschreven is in de derde persoon: ‘Er was eens een haveloos ventje’. Er is een waarnemer die het verhaal vertelt, zodat de luisteraar de keuze heeft om te lachen of om te huilen.

De echte smartlap kan leiden tot beide, maar is oorspronkelijk gericht op de ontroering. De liefhebber wil meelijden door het aanhoren en navoelen van het leed van een ander. Maatschappelijke achterstand, ziektes, onrecht, de dood van een onschuldige, ze vormen de vertrouwde thema’s van het levenslied. Veel beschreven situaties zijn in onze tijd van welvaart en sociale voorzieningen ondenkbaar en dus ongeloofwaardig en bespottelijk geworden. Maar in hun tijd van ontstaan waren ze de bittere realiteit. Johnny Hoes benadrukte dat je in het levenslied moest kunnen geloven, het moest oprecht zijn en ‘het motief moet zo sterk zijn dat het onmiddellijk aanspreekt’. Hij legde in een interview uit dat het niet zit in sombere trefwoorden, maar in een ‘verdomd goed verhaaltje dat logisch begint en logisch eindigt’. Het moet in eenvoudige taal geschreven zijn en kunnen ontroeren. Behalve de dramatische levensgeschiedenissen zijn er ook altijd de gezongen overpeinzingen, bespiegelingen en klachten geweest. Vaak zijn die wel in de eerste persoon gesteld: ‘Ik zit hier heel alleen kerstfeest te vieren’.

Vaak wordt in het levenslied de mens voorgesteld als slachtoffer van een wreed ongeluk. De hoofdpersoon is onschuldig, maar er lijkt wel een samenzwering tegen hem te zijn. Het kan de maatschappij zijn die onrechtvaardig is, waarin rijken hun hondjes zo goed te eten geven dat een arm kind er jaloers op kan zijn: Het hondje van de rijken / Krijgt alles even fijn / En menig kind der armen / Zou graag zo’n hondje zijn”

(...)

” De thema’s van de smartlappen liggen vaak diep verankerd in onze cultuur. Ze zijn net als sprookjes en sagen dragers van universele verlangens en angsten. En of het dan om een simpel lied gaat over Eduard en Helena of om een beroemd toneelstuk als Romeo en Julia, dat zegt niets over de werking op het gemoed.

De smartlap staat meestal in de derde persoon, gaat dus over een ander. Maar misschien huilen we wel makkelijker om het leed dat een ander is overkomen en waarvan we ons kunnen voorstellen dat het ook ons zou kunnen overkomen, dan om ons eigen leed. Net als in de wachtkamer van de dokter luisteren we mee en willen we alle details horen. We huilen niet alleen van smart, maar meer nog om smart, schreef Helmuth Plessner. De smart van een ander kan je ontroeren als je in staat bent je ermee te identificeren. Je moet kunnen mede lijden met andermans leed en het je zo sterk eigen maken dat het als je eigen leed aanvoelt. Eigen leed resoneert er in mee en versterkt de emotie.

Kurkdroge mannen die nooit emoties tonen, wenen om een sentimenteel lied en smokkelen dan en passant wat eigen tranen mee naar buiten. Zo huilen is geen heftig, onrustig wenen en ook geen machteloos dor snikken, maar een ontspannen wenen van verlangen, weemoed, zwaarmoedigheid en lichte droefheid. Het gevoel wordt opgewekt en je staat jezelf toe te wenen. ”

(...)

“’t Broekie van Jantje is het model van menig levenslied, een gezongen volksverhaal dat soms net een ongelukkig sprookje is: ‘Er was eens ... een haveloos ventje ...I. Er wordt een beeld geschetst van maatschappelijke ellende, ziekte, dood en dat blijkt prettig te zijn om naar te luisteren of om mee te zingen. Waarom? De toneelschrijver Abraham Bogaert vergeleek al in 1685 het publiek met iemand die vanaf een duintop een schipbreuk ziet of vanuit een veilige burcht een veldslag waarneemt. Dat is vermakelijk, niet omdat het gevaar en de ellende van een ander ons goed doet, schreef Bogaert, maar omdat wij dit zelf zonder bedreigd te worden aanschouwen mogen.

Zo’n klassiek levenslied is opgebouwd als een ouderwets drama in drie bedrijven: 1. Jantje wil broek, 2. Moeder maakt broek en 3. Moeder gaat dood. Het mooie is nu dat in het laatste bedrijf nog iets extra ergs is toegevoegd: pas op moeders begrafenis kan hij zijn nieuwe broekje aan. Het contrast van die verschrikkelijke dag en de blijde dag die het had moeten zijn, maakt het allemaal nog ellendiger.

't Broekie van Jantje wordt ook wel een echte smartlap genoemd. Die term wil het overdrevene, kunstmatige, onechte aan de kaak te stellen van dit soort droevige liederen. Maar toen dit lied geschreven werd, aan het begin van de twintigste eeuw, was de situatie die hier beschreven wordt een alledaagse realiteit. Armoe, verwaarlozing, honger, kindersterfte en kraamvrouwensterfte was overal om je heen te bespeuren. Alleen zong men er niet over en het was het geniale van de enigszins deftige Rotterdammer J.H. Speenhoff dat hij dat wel deed. ”

(...)

“De makers van het lied De Fransche Gouvernante waren ook de bedenkers van de term ‘levenslied’. Jean-Louis Pisuisse (1880-1926) en Max Blokzijl (1884-1946) waren twee bekende journalisten die een reuzenstunt hadden uitgehaald door verkleed als Italiaanse straatzangers langs de deuren te gaan en daar een reportage over te schrijven.

Daaruit was een carrière als cabaretier voortgekomen en daarna volgden vele internationale reizen. In 1908 in Indië, waar ze als ‘journalisten- chansonniers’ rondreisden, bedachten ze het woord ‘levenslied’. Tien jaar later was de term door iedereen overgenomen, onder anderen door Willy Derby, die zijn sentimenteelste liederen zo noemde.

Pisuisse zei eens in een conference: ‘Een levenslied is een lied waarin bezongen wordt hoe iemand doodgaat.’ ”

(Jacques Klöters in “Zo de ouden zongen”, 2006, uitgegeven door Nijgh en Van Ditmar)